

ҚР БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
А. БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМІ ИНСТИТУТЫ

ХАБИЕВА АЛМАГҰЛ АЛТАЙҚЫЗЫ
ЕРМЕКОВА ЖАНАРГҰЛ БАЗАРБАЙҚЫЗЫ

**МАХАМБЕТ ӨТЕМІСҰЛЫНЫҢ
БЕЙНЕЛІ СӨЗДЕР СӨЗДІГІ**

АЛМАТЫ 2017

ӘОЖ 80/81 (038)
КБЖ 81.2я2
Х 12

А. Байтұрсынұлы атындағы
Тіл білімі институтының
Ғалымдар кеңесі ұсынған
(хаттама № 14, 20.10.2017 ж.)

ҚР БҒМ Ғылым комитетінің 2015-2017 жж. арналған гранттық қаржыландыруы негізінде жүзеге асқан № 1941/ГФ4 «Қазақ поэзиясы тіліндегі мәдени коннотация» жобасы аясында шықты.

Пікір жазғандар:
филология ғылымдарының докторы, профессор Н. Уәли
филология ғылымдарының докторы Ғ. Әнес

Хабиева А.А.

Х 12 Махамбет Өтемісұлының бейнелі сөздер сөздігі /

Хабиева А.А., Ермакова Ж.Б. – Алматы: А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, 2017. – 103 б.

ISBN 978-601-7293-49-9

Сөздікте белгілі бір уақытқа сай келетін тарихи шындықты, халық өміріне, ұлттық санасына елеулі әсер еткен оқиғаларды, қазақтың ұлттық болмысын, дүниетанымын, өршіл рухын, дүниенің «ағы» мен «қарасын» танытуымен, адам жанын жандандырып, «намыс», «ерлік», «ақиқат», «өршіл рух», «елім, жерім» деген ұғымдарды айшықтай түсуімен ерекшеленетін және солардың бәрін көркем бейне, астарлы ой, үстеме мағына негізінде таныта білген Махамбет ақынның шығармашылық тілі жан-жақты талданып, бейнелі қолданыстарының мәні мен қызметі айшықталды.

Сөздік Махамбет шығармашылығы тілін зерттеумен айналысып жүрген филолог мамандарға, студенттерге, магистранттар мен докторанттарға, жырсуіер қауымға арналады.

ӘОЖ 80/81 (038)
КБЖ 81.2я2

ISBN 978-601-7293-49-9

© Хабиева А.А., Ермакова Ж.Б., 2017

АЛҒЫ СӨЗ

Махамбет поэзиясы – аса күрделі дүние. Ақынның өткен заман шындығын, белгілі бір ортаның мәдени, саяси, әлеуметтік сипатын, ұлттық болмысын, ділін, танымын әр алуан көркем образдар арқылы таныта білген экспрессивті поэзиясы біраз зерттелгенімен, ақын тілінің өзіндік табиғаты, терең ұлттық-мәдени, тарихи мәні толық танылып, мән-мағынасы ашылып болған жоқ. Сондықтан да қазақ көркем сөз дәстүрін жалғастырып, әдеби тілге жаңа образдар мен жеке сөздерді әкелген Махамбет ақынның асыл мұрасын танып-білу тіл тарихы үшін, жаңа сапаға жаңғырып жатқан ұлттық сана үшін де өте маңызды.

«Бүкіл ХІХ ғасыр әдебиетінде қимыл мен күрес жырын Махамбеттей жырлаған ақын болған емес» (М.Әуезов);

«Махамбет өлеңі – қазақ сөзінің қайталанбас құдіреті. Әрбір буыны мен бунағы, тармағы мен шумағы мұншалық тап-таза қорғасыннан құйылған ап-ауыр асыл сөз қазақтан басқа жер бетіндегі ешбір елдің өлең-жырында жоқ. Оның өзге тілге оңай аударылмайтыны да сондықтан» (З.Қабдолов);

«Махамбет шығармашылығы – тілі мен көркемдік стилі жағынан өзіне дейінгілерден де, өзімен тұстастарынан да, өзінен кейінгілерден де, тіпті тақырыптас, жанрлас ақын-жыраулардың өлең-толғауларынан да көрінеу оқшауланып тұрған дүние. Бұл оқшаулық тек тілдік-стильдік ерекшеліктерінде ғана емес, суреткерлік дағдыларынан, өзгелерде жоқ сонылығынан, белгілі бір поэтикалық мектепті барынша жаратып, екінші бір шығармашылық бағыттың көшбастары болғандығынан көрінеді...» (Р.Сыздықова), – деп жоғары бағаланған Махамбет Өтемісұлы өлеңдерінің көркемдік, тілдік ерекшеліктері, дәстүрлі жыраулық поэзиямен сабақтастығы т.б. біршама зерттеліп келді (Х.Досмұхамедұлы, Қ.Жұмалиев, Б.Аманшин, Қ.Өмірәлиев, Р.Сыздықова, Ә.Құрышжанов, Қ.Мұқаметқанов, Б.Шалабай, Ғ.Әнес, Ш.Ниятова т.б.). Бұл тұрғыда ақын мұрасын лингвистикалық жағынан зерттеген Қ.Өмірәлиев, Р.Сыздықова, Ғ.Әнес, Ш.Ниятованың еңбектерін айрықша атап өтуге болады.